

ÎNFIINȚAREA ȘI ACTIVITATEA BĂNCII „CASA NOASTRĂ” S.A. DIN SATU MARE

Claudiu PORUMBĂCEAN

Keywords: *banking, Casa Noastră S.A., Satu Mare, interwar period, credit system*

Abstract: Although not detaining the financial supremacy, the network of banks from Transylvania dominated in terms of number and density in the Romanian banking system in the interwar period, being capable to mobilize a big part of the citizens' savings. Such a banking institution in Ardeal which was established and has developed during the interwar period was the „Casa Noastră” S.A. Commercial Bank in Satu Mare, maybe the most important credit institution with Romanian capital in Satu Mare, which shall be analyzed in the following document.

Established at the end of 1919 under the initial name of The Commercial Bank S.A. Satu Mare, „Casa Noastră” stood up in a very short period of time, although the experience in this field was not very vast and the competition from the Hungarian and Jewish banks was considerable, attracting in its management a good part of the Romanian elite that asserted itself at the end of the 19th century and beginning of the 20th century within the national fight for realizing the Great Union from December 1, 1918. Despite the difficulties it confronted during its existence, especially during the Great Depression from the period 1929-1933, „Casa Noastră” S.A. Bank Satu Mare succeeded to function and even grow, decisively contributing to the development of the business environment in this region. Unfortunately though, the years of the Second World War strongly affected the natural evolution of this field, creating financial blockages, inflation and even bankruptcies. The hope for recovery after the war was soon shattered by what came together with the take over of political power by the communists, culminating in 1948 when the entire Romanian financial – banking system is nationalized, all of the banks (from the National Bank to the most insignificant bank in Romania) passing in the state's property. In such a way it ends the history and activity of this prestigious bank, an institution that had, apart from its specific activity, a remarkable philanthropic involvement in the region of Satu Mare as it was the main supporter of Romanian culture from these places.

Ключові слова: *Банки, Каса Ноафра (Наш Дім), Сату Маре, міжвоєнний період, кредитна система*

Резюме: Незважаючи на те, що мережа банків Трансільванії не мала фінансової переваги, вона домінувала своєю чисельністю та щільністю. Банківська система Румунії у міжвоєнний період була в змозі покрити більшу частину заощаджень громадян. Один з таких закладів з Трансільванії, який з'явився і розвинувся у міжвоєнний період, був комерційний банк “Каса Ноафра” в Сату Маре. Його можна вважати найбільш важливою кредитною установою Румунії, діяльність якого буде проаналізована в нашій статті.

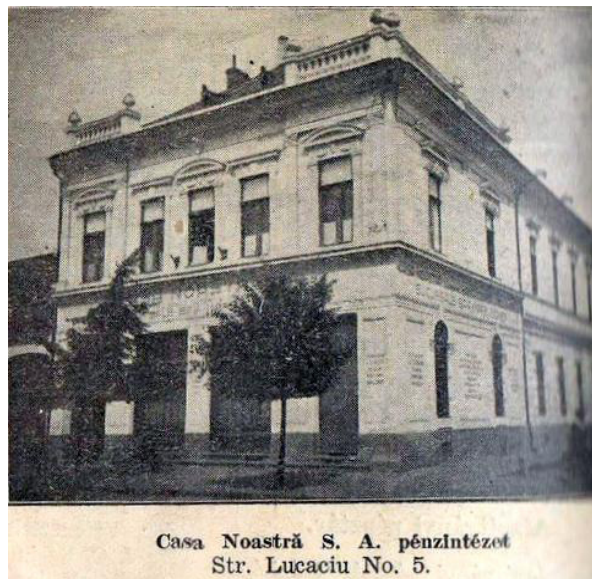
Створений наприкінці 1919 року, Комерційний Банк А.Т. Сату-Маре, „Каса Ноафра” (“Наш Дім”), був піднятий за дуже короткий період часу, хоча досвід у цій галузі був не дуже багатий, а конкуренція угорських та єврейських банків була значною. Для керівництва було набрано в основному румунську еліту, яка в кінці XIX - на початку XX століття підтримувала інтенсивну національну боротьбу, втілена завдяки Великому Об'єднанню від 1 грудня 1918 року. Незважаючи на труднощі, з якими стикався протягом свого існування, особливо в період кризи 1929-1933 років, банк „Наш дім” А.Т. Сату Маре був в змозі функціонувати, сприяючи розвитку бізнесу в регіоні. На жаль, під час Другої світової війни, він сильно постраждав від фінансових перепонов, інфляції. Надія відновитися після війни була швидко знищена політичними та соціальними умовами, які були введені в Румунії. Таким чином, закінчується діяльність цього престижного банку, установи, яка, окрім своєї специфічної діяльності, брала і дивовижну благодійну участь в Сатумарських краях, і була головним прихильником румунської культури цих місць.

Activitatea financiar-bancară este o componentă importantă a vieții economice în special pentru istoria modernă și contemporană. Cunoașterea ei este o necesitate pentru înțelegerea aprofundată a complexului proces istoric. După cum afirma foarte bine profesorul Mihai Drecin „a o neglija înseamnă a rămâne cu o imagine trunchiată despre instituțiile înființate și căile alese de societate în vederea continuării sale propășiri social-economice și culturale, garanție și bază a însăși perfecționării vieții politice”¹.

În numărul trecut al acestei reviste am publicat un amplu material dedicat sistemului bancar sătmărean² în care am făcut o prezentare nominală, un catalog al tuturor băncilor sătmărene care au funcționat în perioada interbelică, precum și a filialelor sau sucursalelor existente aici, urmărindu-se cu precădere data înființării și înregistrării la Tribunalul Județean Satu Mare, statutele, scopul, consiliul de administrație, capitalul și sediul acestora. Din cercetările efectuate în arhivele sătmărene, rezultă că în județ funcționau în 1930 nu mai puțin de 33 de bănci dintre care 15 cu capital minoritar. După criza economică din 1929-1933 are loc o reorganizare a sistemului de credit, puternic afectat, ajungându-se în 1940 la 27 firme bancare din care 10 românești, 14 evreiești, 3 maghiare³.

Procesul de integrare a diferitelor părți ale României după 1918, a avut ca rezultat formarea organismului întregit al economiei naționale. Acest proces de integrare s-a desfășurat în mai multe domenii de activitate: tehnico-economic, integrarea socială a capitalurilor, precum și instituționalizarea organismului unitar al economiei naționale⁴. O consecință importantă a Unirii de la 1918, pe plan economic, s-a manifestat prin posibilitatea circulației libere a capitalului în întreaga arie economică națională și posibilitatea concentrării în mai mare măsură a disponibilităților financiare în vederea dezvoltării economice a României.

În această perioadă, spre deosebire de domeniul industrial, aportul vieții bancare din provinciile unite la sistemul economic a fost mai modest întrucât instituțiile de credit aveau mai mult o însemnătate

Casa Noastră S. A. pénztézet
Str. Lucaciu No. 5.

Foto. 1

redușă, locală. Ele se mărgineau la operații bancare de rutină fără a promova cooperarea cu industria, domeniu controlat de marile bănci cu participarea capitalului străin. După o scurtă perioadă însă, instituțiile bancare din Transilvania și-au consolidat pozițiile pe piața financiară a României de-a lungul perioadei interbelice, atât din punct de vedere numeric, cât și cel al capitalurilor și al depunerilor de care beneficiau⁵. Deși nu dețineau supremația financiară, rețeaua băncilor transilvănene domina din punct de vedere numeric și ca densitate în sistemul bancar românesc, reușind să mobilizeze o foarte mare parte din economiile cetățenilor. O astfel de instituție bancară din Ardeal care a apărut și s-a dezvoltat în perioada interbelică a fost **Banca Comercială „Casa Noastră” S.A. din Satu Mare**, poate cea mai importantă instituție de credit cu capital românesc din Satu Mare, asupra căreia ne vom opri în materialul ce urmează (foto. 1).

În orașul Satu Mare, înființarea primelor instituții bancare are loc pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Prima instituție bancară la Satu Mare a fost Casa de Economii S.A. Satu Mare, înființată în jurul anului 1845, devenită la 23 aprilie 1867 Asociația Casei de Economii, cu un capital social de 120.000 coroane, încasat pe baza emiterii a 600 de acții a câte 200 coroane. Peste câțiva ani, la 8 octombrie 1871 a

¹ Mihai Drecin, *Banca Albina din Sibiu*, Cluj, 1982, p. 5.

² Claudiu Porumbăcean, *Sistemul bancar sătmărean interbelic (1919-1939)*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, nr. XXIX/II, Satu Mare, 2013, p. 85-112.

³ Conform Arhivelor Naționale Satu Mare (în continuare ANSM), *fond Prefectura județului Satu Mare*, dos. nr. 55/1940, f. 40.

⁴ Ludovic Báthory, *Trăsături generale ale dezvoltării și modernizării sistemului industrial bancar*, în “Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919-1939”, coord. Vasile Pușcaș și Vasile Vesa, București, 1988, p. 174.

⁵ *Ibidem*, p. 186.

Înființarea și activitatea băncii „Casa Noastră” S.A....

luat ființă Banca Populară de Ajutor Reciproc Satu Mare care, în 1876, s-a transformat în Banca Populară Satu Mare S.A. Apoi, în 1872, a fost înființată Banca Comercială și de Industrie Satu Mare S.A., urmată în 1890 de Banca de Credit și Cereale Satu Mare S.A.⁶.

După primul război mondial, la Satu Mare iau ființă o serie de bănci sau filiale ale băncilor centrale, fapt datorat în principal perioadei de stabilizare și chiar creștere economică din perioada 1922-1928, ceea ce face ca industria, comerțul și băncile să-și intensifice activitatea. În această perioadă iau ființă institute de credit precum Banca Națională Română – sucursala Satu Mare, Banca Casa Noastră S.A. Satu Mare, Banca Agricolă S.A. Satu Mare, Banca Română S.A., Banca Marmorosch Blank – filiala Satu Mare, ș.a. În paralel, se amplifică activitatea băncilor sătmărene prin folosirea tuturor operațiunilor bancare, ceea ce creează posibilitatea de a înregistra beneficii însemnate.

Organizarea sistemului de credit românesc în comitatul Satu Mare a avut la bază promovarea ideilor cooperatiste și asociaționiste menite să susțină mișcarea de emancipare politico-națională, dar și pe cea socială, economică și culturală din Transilvania. În acest sens, trebuie menționat efortul laudabil al unor lideri politici (ca de pildă Vasile Lucaciu) și, bineînțeles, sprijinul incontestabil al „Astreii” și al despărțămintelor sale locale.

Drept urmare, rezultatele nu întârzie să apară, iar la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în zona Sătmarului existau nu mai puțin de 157 de cooperative de diverse forme și șase bănci⁷. Cât privește băncile, prima astfel de instituție românească din județul Satu Mare a fost banca „Sătămăreana” din Seini, care se număra printre cele 37 de bănci românești existente în 1892 în Transilvania⁸, fiind continuatoarea și moștenitoarea cooperativei de credit „Perșeu” din 1886⁹.

După 1918 numărul și puterea financiară a cooperativelor de credit crește, ele putând concura cu aproape orice bancă din județ. În mod cert, criza economică a afectat în aceeași măsură cu băncile și cooperativele de credit. Cu toate acestea, în anul 1937 existau în județul Satu Mare 69 de cooperative de credit și comerciale românești în majoritatea localităților județului¹⁰. Toate aceste cooperative se bazează în primul rând pe aportul adus de membri societății și pe micile economii ale populației din regiunea în care a activat. Împrumuturile acordate de unitățile din județul Satu Mare sunt structurate astfel: 56% pentru consumație, 38% pentru producție și 6% investiții¹¹. Cifra mare la apartenență a împrumuturilor de consumație se explică prin faptul că cele mai importante unități activează în regiuni industriale (Baia Mare, Satu Mare, Baia Sprie) și acestea acordă împrumuturi muncitorilor de la întreprinderile din localitățile respective. Începând cu anul 1938 statul român intervine și înființează în fiecare comună câte o cooperativă sau două, cărora le acordă și subvențiile necesare, ceea ce duce la dezvoltarea acestui sistem de credit.

Înființată la finele anului 1919 sub numele inițial de Banca Comercială S.A. Satu Mare, „Casa Noastră” s-a ridicat într-un timp foarte scurt, chiar dacă experiența în acest domeniu nu era una foarte vastă, iar concurența băncilor maghiare și evreiești era una considerabilă, atrăgând în conducerea sa o bună parte din elita românească ce s-a afirmat la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în cadrul luptei naționale pentru realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Trebuie menționat faptul că această instituție de credit nu era singura bancă românească din județ, însă ea s-a dovedit în timp a fi cea mai serioasă și cu cea mai lungă activitate, chiar dacă, la 30 mai 1921, primarul orașului Satu Mare, Augustin Ferentiu (foto. 2), a eliberat un certificat din care rezultă că „Banca

Foto.

⁶ Vezi pe larg în ANSM, *fond Tribunalul Județean Satu Mare, seria Dosare și registre de firme*.

⁷ Viorel Ciubotă, *Cooperația și sistemul bancar românesc în județul Satu Mare la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „Satu Mare. Studii și Comunicări”, nr. XIII, Satu Mare, 1996, p. 148.

⁸ Nicolae Petra, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, Sibiu, 1936, p. 26 - 31.

⁹ V. Căpâlneanu, I. Sabău, V. Achim, *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională. Documente 1848-1918*, București, 1981, p. 200.

¹⁰ ANSM, *fond Prefectura județului Satu Mare*, dos. nr. 55/1940, f. 44.

¹¹ *Ibidem*.

Română” S.A. Satu Mare este unicul institut românesc din acest județ înființat spre a încuraja și dezvolta comerțul și industria națională în județ¹².

Cu siguranță vorbim de două bănci importante pentru elementul românesc din zonă, concurente pe această piață, motiv pentru care vom aduce câteva lămuriri legate de Banca Română S.A. Aceasta s-a constituit la 9 martie 1921¹³ (după „Casa Noastră”) și avea în Consiliul de administrație nume importante ale vieții economice și politice, precum Augustin Tibil, Alexandru Ștețiu, Petru Ilea, Ioan Savanyu ș.a. La 1 iunie 1921, Banca Română S.A. Satu Mare își deschide o sucursală la Carei (condusă de Grigore Șimonca), urmată apoi la 24 august 1921 de sucursala Sighetu Marmației, iar la 12 octombrie 1922 de cea din Arduș.

În ceea ce privește capitalul Băncii Române la înființare, acesta se ridică la 1.000.000 lei împărțit în 2.000 acțiuni a câte 500 lei, urmând să crească în scurt timp la 3.000.000 lei. La 14 decembrie 1924, adunarea generală extraordinară decide creșterea capitalului de la 3.000.000 lei la 10.000.000 lei compus din 20.000 acțiuni a câte 500 lei.

La 19 mai 1925, ședința Consiliului de administrație îl desemnează pe Nicolae Economul ca director al băncii, îndreptățit a semna firma. Din păcate însă, în 1928, conform hotărârii nr.3996/1928, Banca Română S.A. este înregistrată în stare de faliment încheindu-și practic orice fel de activitate. În aceste condiții, „Casa Noastră” rămâne practic singura instituție puternică de credit sătmăreană care va supraviețui crizei economice din 1929-1933.

“Casa Noastră” Societate Anonimă pentru bancă, comerț și industrie Satu Mare¹⁴

Această societate s-a înființat la 30 decembrie 1919 pe baza statutelor votate de Adunarea generală de constituire, fiind înregistrată în Registrul Firmelor sociale al Tribunalului Județean Satu Mare, în 12 ianuarie 1920 sub denumirea inițială de “**Banca Comercială S.A. Satu Mare**”. Sediul principal este în Satu Mare¹⁵, iar scopul societății este “contribuirea la organizarea vieții economice ca să servească interesele, necesitățile financiare, comerciale și industriale în urma situației create”¹⁶. Durata de funcționare este nelimitată, iar hotărârile societății se vor publica în ziarul “Satu Mare”. Conducerea băncii este compusă din 9 membri aleși pe o perioadă de 3 ani de către Adunarea generală.

Primul Consiliu de conducere („direcțiunea”) era format din: dr. Alexandru Racoți (prefectul județului Satu Mare), dr. Augustin Ferenciu (primar Satu Mare), Voler Zaharia, dr. Augustin Szilagyi, dr. I.C. Barbul¹⁷, dr. Octavian Popp, dr. Andrei Doboși, dr. Alexandru Dumbrăviceanu (foto. 3), Iuliu Demeter.

¹² Loc.cit., *fond Primăria Municipiului Satu Mare, seria Acte Prezidențiale*, dos.nr. 3097/1921 f. 1.

¹³ Loc. cit., *fond Tribunalul Județean Satu Mare, seria Dosare și registre de firme*, reg. S IV, f. 284-285, dos 446 I și 446 II Satu Mare.

¹⁴ *Idem*, reg. S VI, f.215-216, 241, 243, dos. nr.425, 470 I și 470 II Satu Mare.

¹⁵ Adresa exactă era Satu Mare, str. Vasile Lucaciu nr. 5, astăzi str. Horea. Din păcate, clădirea în care a funcționat „Casa Noastră” nu mai există astăzi, ea fiind amplasată pe locul unde s-a construit mai târziu Casa de Modă din Satu Mare.

¹⁶ ANSM, *fond Tribunalul Județean Satu Mare, seria Dosare și registre de firme*. reg. S VI, f. 215-216, 241, 243, dos. nr. 425, 470 I și 470 II Satu Mare.

¹⁷ Avocatul Ilie Carol Barbul, născut în localitatea Lipău, la 31 iulie 1883, din părinții Augustin Barbul și Vilhemina Kolbusewsky, se înscrie ca fiind, neîndoind, personalitatea cea mai reprezentativă și dinamică a mișcării unioniste sătmărene din anii 1918-1919. Este inițiatorul acțiunilor organizatorice în direcția constituirii noilor organe ale administrației românești în părțile sătmărene și a măsurilor pregătitoare în vederea participării românilor din zonă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Participant direct la marea înfăptuire statală de la 1 Decembrie 1918, ca delegat oficial din partea cercului electoral al orașului Satu Mare, va fi ales printre cei 250 de membri ai Marelui Sfat Național Român. Lui i-a revenit și onoarea de a conduce delegația fruntașilor români sătmăreni, cu steaguri tricolore, care l-a întâmpinat în gara orașului, la 30 decembrie 1918, pe generalul francez H.M. Berthelot, aflat într-o călătorie de documentare asupra situației și doleanțelor populației românești din orașele de la granița de vest a țării. La fel, a condus și delegația locală care a întâmpinat la 19 aprilie 1919, armata română eliberatoare, contactând pe podul de peste Someș, prima patrulă a Diviziei II Cavalerie. După eliberare, ca o recunoaștere a meritelor sale, va fi numit primul subprefect român al județului Satu Mare, apoi în două rânduri prefect: decembrie 1919 – iunie 1920, respectiv aprilie 1926 – mai 1927. Numele lui Ilie Carol Barbul se leagă și de apariția primului periodic laic românesc din orașul de pe Someș, ziarul “Satu Mare” (1919). În perioada interbelică îl vom întâlni în calitate de senator, pe listele Partidului Poporului, în Parlamentul României întregite. Ulterior va fi membru al Partidului Național Creștin. În 1927 va fi ales președinte al “Comitetului de inițiativă pentru ridicarea monumentului Vasile Lucaciu”, președinte al Sindicatului hidraulic Tisa-Someș (1928), membru în consiliile de administrație ale mai multor societăți: Hotel “Dacia”, “Unio”, Cinema “Urania” ș.a. S-a remarcat și ca un participant activ și constant la toate manifestările de ținută românească din urbe, secondat fiind de soția sa, Valeria Lazin, președinta “Asociației Româncelor Sătmărene” (înființată în 1926). Arbitrajul de la Viena întrerupe, din păcate, o carieră strălucitoare, silindu-l pe I.C. Barbul a se refugia la Arad, unde va fi un timp director al Fabricii de vopsele “Policrom”. Intuind cu exactitate pericolul care-l amenința în contextul evoluției vieții politice spre un regim totalitar, fiind și posesorul unei moșioare

Înființarea și activitatea băncii „Casa Noastră” S.A....

Capitalul fundamental al societății se cifrează la 500.000 lei, compus din 1.000 acțiuni nominale și indivizibile a câte 500 lei. Valoarea acestuia va crește simțitor, ajungând la 2 iunie 1920 (după 6 luni) la 3.000.000 coroane (3.000 acțiuni a câte 1.000 coroane fiecare), ceea ce înseamnă 1.500.000 lei.

Un moment important în istoria băncii se produce la 22 octombrie 1920 când Adunarea generală extraordinară decide modificarea statutelor în întregime. Punctul 4 din Statut precizează că scopul societății este ”organizarea și înflorirea vieții economice prin ajutorarea intereselor financiare, comerciale și industriale, dând ocaziune pentru fructificarea capitalurilor adunate cu întrebuințarea bună și rațională a acestora și a capitalului propriu cari asigură îmbogățire și bună stare materială”. Conform pct. 16 din statut, Consiliul de administrație este format din 9-15 membri¹⁸ și se constituie Colegiul de cenzori. De la această dată denumirea firmei este **“Casa Noastră societate anonimă pentru Bancă, Comerț și Industrie”**, fiind scrisă în limbile română, franceză, engleză, germană și maghiară. De asemenea, capitalul societății a crescut de la 1.500.000 lei la 5.000.000 lei și constă din 10.000 acțiuni a câte 500 lei (pct.5).

Foto. 3

La 17 aprilie 1921, Casa Noastră își deschide prima filială la Baia Mare, condusă de dr. Alexandru Dumbrăviceanu, iar la 10 iunie 1924 se înregistrează sucursala Sighetu Marmăției având în frunte pe Gh. Urdea și Traian Kövari, la 15 februarie 1927 sucursalele Carei și Valea lui Mihai, iar la 14 iulie 1930 se constituie „expozotura” de la Seini. La aceasta din urmă, în Consiliul de administrație făceau parte dr. Achim Silviu, Buteanu Ioan, dr. Pop George și Neuman Maurițiu, precum și Silaghi Toma (director) și Barbul Vasile (Procurist).

Revenind la capitalul băncii, acesta a evoluat în felul următor: la 30 aprilie 1922 –10.000.000 lei compus din 20.000 acțiuni a câte 500 lei, la 26 martie 1926 – 20.000.000 lei pentru ca la 29 iunie 1927 să ajungă la 50.000.000 lei format din 100.000 acțiuni a câte 500 lei, motiv pentru care poate fi considerată cea mai mare bancă sătmăreană.

Evoluția capitalului social al Băncii „Casa Noastră” S.A. Satu Mare

Perioada	Capital total (lei)	Nr. acțiuni	Valoare nominală (lei)
30.12.1919	500.000	1.000	500
02.06.1920	3.000.000 coroane (1.500.000 lei)	3.000	1.000
22.10.1920	5.000.000	10.000	500
30.04.1922	10.000.000	20.000	500
26.03.1926	20.000.000	40.000	500
29.06.1927	50.000.000	100.000	500
17.04.1941	500.000 pengő	5.000	500

de 115 iugăre la Păulești, preferă pe mai departe Aradul unei eventuale detenții la Canal. Aici se stinge din viață, în urma unui infarct, la 6 februarie 1946, găsindu-și odihna binemeritată în cimitirul “Eternitatea”, alături de Vasile Goldiș și Ștefan Cicio-Pop, tribuni ai Marii Uniri. Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmar*, Satu Mare, 2000, p. 20-22.

¹⁸ Sunt incluși, pe lângă cei amintiți, și Aristid BanK, Ioan Rădulescu, Bela Reiter, Iosif Fekete și Maurițiu Reiter.

Foto. 4

Din 19 martie 1926 în schema de organizare a băncii apare funcția de director general, prima persoană numită în această funcție fiind dr. Octavian Popp care, alături de Emil Tișcă¹⁹, poate fi considerat cel mai mare bancher din zona Sătmarului (foto. 4).

Născut la 24 februarie 1884 în localitatea Căuș (azi Satu Mare), Octavian Popp provine dintr-o mare familie sătmăreană, completând cartea de vizită a acesteia alături de frații săi, Aurel și Mihai Popp.

A absolvit dreptul la Universitatea din Budapesta și Cluj, obținând titlul de doctor în drept. De numele lui se leagă înființarea (1920) și activitatea Băncii "Casa Noastră", al cărei director general a și fost mai mulți ani. De asemenea este unul din membrii fondatori ai Fabricii de Vagoane "Unio", activând și aici ca director general. A jucat un rol important în lumea financiară și industrială a Sătmarului, fiind timp de mai mulți ani directorul Camerei de Comerț și Industrie, de unde se retrage abia în martie 1934.

A deținut funcții importante și în viața politică a orașului și județului Satu Mare și a P.N.Ț. De menționat calitatea sa de membru în consiliile de conducere a mai multor instituții și asociații culturale. A încetat din viață la 17 decembrie 1942²⁰.

De altfel, ziaristul Horea I. Gheorghită, contemporan cu Octavian Popp, îl prezintă într-un mod deosebit de unde denotă un respect și o apreciere aparte cu privire la persoana sa. „Directorului general al băncii, dr. Octavian Pop – cel mai mare român din acest județ – fără deosebire de castă politică, complet dezbrăcat de haina pompoasă a politicianismului de gașcă, atât moralmente cât și – mai ales – materialmente, i-a revenit partea leului în mai toate chestiunile cari au frământat din punct de vedere pur național, acest colț de glie românească.

Născut iar nu făcut specialist în chestiunile economico-financiare – pe cari le desbate cu o competență uimitoare – d. Dr. Octavian Pop, desigur, numai datorită modestiei care-l caracterizează adorabil, vastei culturi și rarei inteligențe de care a dat de atâta ori dovadă, n-a voit nici când să figureze în exterior, înțelegând să rămână fidel principiului că pe omul de reală valoare nu-l relevă cocoșările în fruntea funcțiunilor către cari nu are o evidentă chemare, ci el însăși, prin sine este remarcabil tocmai de-acolo unde stă și-i șade bine cum stă stăpân adevărat pe sine și pe imensitatea mediului înconjurător”²¹.

Consiliul de administrație a cunoscut mai multe modificări de-a lungul timpului. La 5 noiembrie 1921 este cooptat dr. Gavril Oșianu, iar la 30 aprilie 1922 sunt înregistrați în Registrul de firme al Tribunalului Județean Satu Mare dr. Mihai Pop, Ioan Suci, Coriolan Bohățiel, Tiberiu Bretter ș.a. La 15 aprilie 1923 Adunarea generală ordinară decide modificarea parțială a statutelor și alegerea în Consiliul de administrație a următorilor: Alexandru Stan, Eugen Szabó și a dr. Mihai Popp(!). În 28 martie 1926 mai sunt cooptați dr. Mihai Popovici (fost ministru, lider marcant al P.N.Ț) și Cotescu Alexandru, iar la 28 aprilie 1928 apare și numele lui Eugen Pavel Barbul.

La 23 martie 1930, Mihai Popovici este ales președinte al societății până la 12 mai 1933, revenind la această funcție în 1934 (foto. 5)²², iar Molnar Vasile ca procurist.

Foto. 5

¹⁹ Vezi Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *Caietele liberale sătmărene I. Emil Tișcă (1881-1965)*, Cluj Napoca - Satu Mare, 2013.

²⁰ Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, p. 189-190.

²¹ Horia I. Gheorghită, *Satu Mare. Oameni și fapte*, Satu Mare, 1935, p. 202-204.

²² Născut la 21 octombrie 1879 la Brașov, Mihai Popovici este o personalitate a vieții politice românești, fiind un apropiat permanent a lui Iuliu Maniu atât în timpul mișcării naționale, cât și după Unire până la desființarea Partidului Național Țărănesc în iulie 1947. De asemenea, a deținut în mai multe rânduri diverse funcții de ministru, fost președinte al P.N.Ț. din

Foto. 6

La 23 aprilie 1934, Adunarea generală ordinară ia în discuție cererea cu privire la ștergerea din registre a „expoziturii noastre din Valea lui Mihai” în urma sistării și desființării acesteia conform hotărârii Consiliului de administrație din 8 iunie 1932. Ședința Consiliului de administrație din 7 decembrie 1936 aduce modificări importante în organizarea băncii. Astfel, se decide:

- Numirea lui Reiter Maurițiu (junior) ca director
- Numirea lui Ioan Franco ca director adjunct
- Numirea lui dr. Cornel Ghitta ca director al sucursalei Carei, după ce la 28 ianuarie 1935 Broczko Iuliu și-a încetat calitatea de director a sucursalei
- Numirea lui Mihai Popovici ca președinte
- Numirea lui Augustin Ferențiu ca vicepreședinte
- Desființarea expoziturii de la Seini

În 1939, în Consiliul de administrație sunt aleși noi membri, printre care Aurel Popp, dr. Titu Demian (foto. 6)²³, Nicolae Darabant (Carei), Gavril Oșianu (Baia Mare) și Bota Grigore (Sighet).

Într-un document din arhiva băncii, data la 13 aprilie 1939 este prezentată lista completă a conducerii acestei instituții:

Membrii în Consiliul de administrație:

Popovici Mihai – președinte

Dr. Doboși Andrei – membri

Dr. Ilie Carol Barbul (foto. 7)

Ferențiu Augustin

Popp Aurel

Reiter Adalbert

Dr. Demian Titu

Transilvania și Banat, vicepreședinte al organizației centrale a acestui partid, senator de drept și nu în ultimul rând președinte al P.N.Ț. organizația județului Satu Mare. Absolvent al Facultății de Filosofie din Viena, unde a obținut și doctoratul în drept, Mihai Popovici a participat la toate mișcările politice ale Partidului Național Român (P.N.R.) din Transilvania din timpul războiului. Participă la Adunarea Națională de la Alba Iulia (1 decembrie 1918), care îl alege membru în Consiliul Dirigent la Departamentul Industriei și Comerțului. Trecând la activitatea lui Mihai Popovici și a P.N.Ț. la Satu Mare, menționăm că, în anul 1927, marchează primul Congres al organizației județene a acestui partid. Din acel moment, Mihai Popovici devine noul președinte al P.N.Ț. Satu Mare, funcție pe care o va deține până în anul 1936. În același an el candidează la Satu Mare pentru alegerile parlamentare, fiind primul pe lista P.N.Ț. În ciuda vârstei și după 1944, Mihai Popovici rămâne vicepreședinte al P.N.Ț., iar la 23 martie 1946 este desemnat președinte de onoare al P.N.Ț. organizația Satu Mare. A fost arestat de regimul comunist și întemnițat la Sighet unde a încetat din viață în anul 1953. Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, p. 177-179; Claudiu Porumbăcean, *Figuri ilustre sătmărene I. Mihai Popovici (1879-1953)*, în “Satu Mare. Studii și Comunicări”, nr.13, Satu Mare, 1996, p.163-168.

²³ Născut în 1896 în satul Negreia, comuna Șișești, actualmente în județul Maramureș, Titu Demian se trage dintr-o familie românească de țărani înstăriți, al cărei arbore genealogic coboară, deocamdată, până în 1770 (anul nașterii lui Demian Alexa). Fiul lui Demian Atanasie (1859-1929), agricultor îmbogățit prin comerțul de animale, Titu Demian urmează de mic toate treptele educaționale, la fel ca și frații săi, ajungând student la Facultatea de Drept a Universității din Cluj-Napoca, pe care o absolvă în anul 1923, an în care vine la Satu Mare, unde se afirmă ca bun avocat, devenind membru în diferite societăți și asociații, consilier juridic la banca “Casa Noastră” și la fabrica de vagoane “Unio”. Este vicepreședinte al organizației județene și membru în Comitetul Executiv municipal al P.N.Ț. După căderea guvernului Iorga (6 iunie 1932), P.N.Ț. revine la putere, iar pe plan local, Titu Demian este numit în funcția de primar al orașului Satu Mare, în perioada 12 iunie 1932-18 decembrie 1933. În această postură confirmă calitățile sale și se implică în probleme dificile reușind redresarea problemelor financiare ale orașului și pavarea unor străzi. La data de 3 mai 1936 a avut loc Congresul Județean al P.N.Ț. Satu Mare la care au participat Iuliu Maniu, I. Mihalache, Dr. N. Lupu și Mihail Popovici. Cu această ocazie, Titu Demian a fost ales în fruntea organizației județene a P.N.Ț., funcție pe care o va deține până la desființarea partidului (14 iulie 1947) de către comuniști. Următorul și ultimul Congres al P.N.Ț. Satu Mare s-a ținut la 23 martie 1946 chiar în clădirea în care se afla sediul P.N.Ț. fiind proprietatea lui Titu Demian, deoarece autoritățile locale, comuniste, nu au permis desfășurarea lucrărilor într-un sediu adecvat. Fiind o persoană anticomunistă și antitotalitară, el s-a opus sistemului sovietic pe cale de instaurare, fiind un exemplu și un lider în rândurile opoziției sătmărene, motiv pentru care și-a atras ura comuniștilor. La alegerile parlamentare din noiembrie 1946, candidează primul pe lista P.N.Ț. și este ales în ciuda fraudei electorale, fiind ultimul parlamentar al opoziției din Satu Mare, însă refuză prezența în Parlament pentru a boicota alegerile falsificate de către P.C.R. După ce a fost ținta mai multor atacuri calomnioase din partea politrucilor comuniști, Titu Demian a fost arestat și mutat cu domiciliul obligatoriu la Cluj, unde încetează din viață în 1958. Întreaga avere i-a fost confiscată în momentul dislocării (10 august 1949), lăsând în urma sa doar o fiică, Maria, membru corespondent al Academiei Române. Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, p. 79-81; Claudiu Porumbăcean, *Figuri ilustre sătmărene II. Dr. Titu Demian (1896-1958)*, în “Satu Mare. Studii și Comunicări”, nr.13, Satu Mare, 1996, p. 215-218.

Membrii în direcțiune:

Dr. Popp Octavian – director general

Reiter Maurițiu jr. – director

Franco Ioan – subdirector

Procuriști:

La Centrală: Orbac Coloman, Ghitta Victor, Reiter Paul

La Sucursala Sighet: Nadaș Alexandru – director, **Ștef Vasile** – procurist, **dr. Bota Grigore**

La Sucursala Baia Mare: Suciș Ștefan – director, **dr. Gavril Oșianu**

La Sucursala Carei: dr. Ghitta Cornel – director, **dr. Darabant Nicolae**

Această nouă structură se datorează și faptului că mare parte din vechii membri ai Consiliului de administrație și-au încetat activitatea: Alexandru Racoți, Augustin Silaghi, Traian Cavași, Gheorghe Urdea, Ioan Buteanu, Mihai Popp²⁴, Coriolan Bohățiel, Silviu Achim ș.a.

Foto. 7

La 25 martie 1940, are loc o nouă Adunare generală ordinară din care consemnăm radierea lui Reiter Maurițiu din calitatea de director și pe cea a lui Octavian Popp din funcția de director general care va fi înlocuit de Vasile Dumitrescu. De asemenea, își încetează activitatea și Nadaș Alexandru ca director la Sucursala din Sighet. Octavian Popp și Reiter Maurițiu rămân membrii în Consiliul de administrație, primul în calitate de administrator delegat, ambii având dreptul de a semna firma, conform statutului. De asemenea, Nadaș Alexandru devine membru în comitetul local al sucursalei din Sighet. La 3 aprilie 1940 Consiliul de administrație pune în practică aceste modificări.

Banca a continuat să funcționeze și în perioada horthistă, însă la 13 martie 1941 au fost înlocuiți directorii firmei, iar la 17 aprilie 1941 a fost schimbat întreg Consiliul de administrație (Mihai Popovici, Ilie Carol Barbul, Aurel Popp, Titu Demian, Augustin Ferentiu, Andrei Doboși), nemaifigurând nici o persoană de naționalitate română. Noua conducere este formată din Kiss Lajos – director, Hegedus Sándor și Csernai Dániel (la 6 august 1941 baronul Perény Péter este ales în Consiliul de administrație). La această dată din urmă se schimbă și titlul firmei - Szatmárnémeti Kereskedelmi Bank Részvénytársaság - (traducere în limba maghiară pentru Banca Comercială S.A. Satu Mare), iar statutele au fost modificate integral. Sucursalele din Carei și Sighet au fost închise la 10 aprilie 1941. Anunțurile oficiale erau făcute în ziarul local „Szamos” sau în „Közlőug” (Budapesta). Capitalul societății a fost micșorat la 500.000 de pengő, constând în 5.000 de acțiuni a câte 100 de pengő fiecare.

În realitate, în doar doi ani de ocupație, băncile românești din Ardeal, sprijinitoare tradiționale ale intereselor naționale, au fost aproape lichidate. În urma unei verificări a organelor bancare de control din Budapesta, s-a ajuns la concluzia că majoritatea băncilor românești trebuie să fuzioneze din cauza lipsei fondurilor de rulment, activelor neînsemnate și neputinței lor „de a-și îndeplini rostul economico-social, în cadrul intereselor generale ale statului”²⁵. Puținelor bănci care aveau o situație mai bună li s-au fixat impozite și taxe excesive, cu scopul mascat de a le îngreuna situația economico-financiară și a le face să capituleze, fie prin fuzionare, fie prin lichidare. Bilanțul a fost unul catastrofal; 16 bănci se puteau considera pierdute pentru interesele naționale românești, printre care se găseau și trei instituții bancare sătmărene: „Casa Noastră”, Prima Casă de Economie, Banca Învățătorilor Sătmăreni²⁶.

După eliberare instituția continuă să funcționeze până la naționalizare. La 5 septembrie 1945, Tribunalul Județean Satu Mare eliberează un certificat emis de greșierul instituției de unde reiese că în acel moment conducerea Băncii „Casa Noastră” era formată din Jakab Arpád, Kondor Gedeon, Berencei

²⁴ Iată ce nota Horea I. Gheorghiu după decesul lui Mihai Popp: “Cu durere relev tot aici și o pierdere recent suferită și real simțită de această puternică instituție bancară, prin moartea juristconsultului, în veci fie iertatul dr. Pop Mihai, fost deputat și decan al baroului avocaților sătmăreni. Departe de mine gândul de a invoca acel de mortui nihil nisi bene, dar atâta timp cât nu pot insera susțineri inexistente, mă văd silit să încrestez pe acest modest răboj, un perfect adevăr, refuzând să cred în existența omului care ar avea curajul să-l conteste, oricum și sub orice formă. Avocatul dr. Mihai Pop, acest mare român și indesmițibil filantrop, a fost cunoscut în toată regiunea ca omul cel mai cinstit. Da, iubite cititor și cititoare, cu toate că fusese și deputat, în veci fie iertatul dr. Mihai Pop era recunoscut ca fiind cinstit – om cinstit în înțelesul strict al cuvântului!...”, Horia I. Gheorghiu, op. cit., p. 202-204.

²⁵ Cornel Grad, *Situația populației românești din nord-vestul Transilvaniei (1940-1944)*, în “Acta Musei Porolissensis”, seria Istorie-Etnografie, nr. XXXIV, Zalău, 2012, p. 282.

²⁶ *Ibidem*.

„CASA NOASTRĂ”
Societate anonimă pentru bancă, comerț și industrie.
Reprezentanța Bancii Marmorosch Blank
& Co. S. A. din București, și
Agentura Generală a Societății „ADRIATICA” de
Asigurare în Triest.
Capital Lei **10,000.000** — Rezerve Lei **3,700.000**
Sediul social: **SATU-MARE Str. Lucaciu 5.**
Sucursala: **BAIA-MARE.**
Telefon . . . No. 171. și 174.
408.
Direcțiunea { 4-28.

Finanțiază orice afaceri comerciale și industriale.
Primește depuneri spre fructificare dând dobândă mare.
Incassează cecuri asupra Băncilor din Țară și streinătate în cele mai avantajoase condițiuni.
Deschide conturi curente.
Dă împrumuturi pe efecte publice, cambii, mărfuri.
Scontează acceptate.
Efectuează plăți în ori ce localitate din țară și streinătate.

Cumpără și vinde pe cursul zilei din București: Efecte publice și Acțiuni precum și orice **valute streine**
Secția de Asigurări contractează asigurări în ramurile de incendii, viață, infracțiuni, grindină, accident, garanție de transport - sticlă, etc. în cele mai avantajoase condițiuni și cu cele mai eștine taxe.
Secția Devize, făcând toate operațiunile de cumpărări și vânzări de valute.
Autorizată a emite cecuri pentru plătierea taxelor vamale.

Foto. 7

de după război a fost și ea spulberată de ceea ce avea să vină odată cu preluarea puterii politice de către comuniști, culminând cu anul 1948, când întregul sistem financiar – bancar românesc este etatizat, toate băncile (de la Banca Națională și până la cea mai neînsemnată bancă din România) trecând în proprietatea statului.

Astfel, se încheie istoria și activitatea acestei bănci de prestigiu, o instituție care a avut, pe lângă activitatea specifică, o implicare filantropică remarcabilă pentru zona Sătmăruului fiind principalul sprijinitor al culturii românești de pe aceste meleaguri²⁷. Dar iată ce scria ziaristul Horea I. Gheoghiță despre această bancă în anul 1935²⁸:

„Casa Noastră S.A. este cel mai solid institut din partea locului pe care nici o împrejurare, nici chiar legea conversiunii nu l-a putut pune în situații critice. Desigur, consiliul de administrație, compus din dr. Ilie C. Barbul, avocat, deputat, fost decan al Baroului local, fost prefect, Andrei Doboși, avocat, fost prefect, senator și decan al Baroului, dr. Augustin Ferentiu, fost de mai multe ori primar al municipiului Satu Mare și dr. Titu Demian, avocat și juristconsultul băncii, fost deputat și primar, actual decan al Baroului Satu Mare, ca și conștiinciozitatea marelui român dr. Octavian Pop, directorul general, au contribuit cel mai mult la atingerea unei asemenea culmi nebănuite și într-adevăr de invidiat.

Subdirectorul băncii este Ioan Frankou, secretar Paul Reiter și procurist Coloman Orba.

Banca Casa Noastră are sucursale în Sighet, Baa Mare, Seini, Carei și Valea lui Mihai.

De relevat faptul că deși banca a avut un foarte mare stoc de conversiune, a renunțat la legea aceasta și stă orișicând la dispoziția deponenților neuzând întru nimic de dispozițiile amintitei legi”.

În concluzie la cele prezentate în lucrarea de față, considerăm că domeniul financiar – bancar a jucat un rol deosebit de important în procesul de dezvoltare economică a zonei sătmărene, mai ales în perioade de prosperitate din anii interbelici, când numărul instituțiilor bancare a crescut atât ca număr

²⁷ Cartea de Aur a Reuniunii de Cântări și Muzică “Vasile Lucaciu” Satu Mare, aflată în Colecția de documente a Muzeului Județean Satu Mare, nr. inv. 14.384 C, f. 32, 49, 86.

²⁸ Horia I. Gheoghiță, *op. cit.*, p. 202-204.

dar mai ales ca și capital social. În ciuda greutăților cu care s-a confruntat pe parcursul existenței sale, mai ales în timpul mării crize din perioada 1929-1933, Banca „Casa Noastră” S.A. Satu Mare a reușit să funcționeze și chiar să se dezvolte, contribuind decisiv la dezvoltarea mediului de afaceri sin această zonă. Din păcate însă, anii celui de-al doilea război mondial au afectat puternic evoluția firească a acestui domeniu, creând blocaje financiare, inflație și chiar falimente. Speranța de redresare de după război a fost și ea spulberată de ceea ce avea să vină odată cu preluarea puterii politice de către comuniști, culminând cu anul 1948 când întregul sistem financiar – bancar românesc este etatizat, toate băncile (de la Banca Națională și până la cea mai neînsemnată bancă din România) trecând în proprietatea statului.

Astfel se încheie istoria și activitatea acestei bănci de prestigiu, o instituție care a avut, pe lângă activitatea specifică, o implicare filantropică remarcabilă pentru zona Sătmarului fiind principalul sprijinitor al culturii românești de pe aceste meleaguri.

Claudiu Porumbăcean

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad
Muzeul Județean Satu Mare
Satu Mare, RO
claudiupp@yahoo.com

Bibliografie:

I. Izvoare istorice

A. SURSE ARHIVISTICE

Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale (ANSM), *fond Tribunalul județean Satu Mare, seria Dosare și registre de firme.*

Loc. cit., *fond Camera de Comerț și Industrie Satu Mare. Firme.*

Loc. cit., *fond Prefectura județului Satu Mare.*

Loc. cit., *fond Primăria municipiului Satu Mare, seria Acte Prezidențiale.*

Loc. cit., *fond Banca Română S.A. Satu Mare (1922-1940).*

Loc. cit., *fond Banca Românească S.A. Satu Mare (1927-1948).*

Loc. cit., *fond Banca Economică S.A. Satu Mare (1928-1944).*

Loc. cit., *fond Casa asigurărilor sociale Satu Mare (1937-1943).* Loc. cit., *fond Banca Comercială S.A. Satu Mare (1940-1948).*

Loc. cit., *fond Banca Ardeleană S.A. Satu Mare (1946-1948).*

Loc. cit., *fond Casa de păstrare a județului Satu Mare (1909-1948).*

Muzeul Județean Satu Mare, *Colecția de documente.*

B. PRESĂ

“ Satu Mare”, (Satu Mare), 1919-1939.

“ Gazeta Sătmarului”, Satu Mare, 1928-1938.

“ Economul”, Satu Mare, 1929-1931.

“ Granița”, Satu Mare, 1934-1935.

“ Hotarul”, Satu Mare și Carei, 1933-1936.

“ Solidaritatea”, Carei, 1935-1940.

“ Curierul Sătmarului”, Satu Mare, 1928-1931.

“ România de Nord”, Satu Mare, 1925-1929.

“ Buletinul Industriașilor”.

C. COLECȚII DE DOCUMENTE

Ciubotă Viorel, Dulgău Bujor, Marinescu Vasil Sergiu, Radosav Doru, *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848-1918*, DGAS, București, 1989.

Radosav Doru, Ciubotă Viorel, *1918 în Sătmar*, Cluj Napoca, 1996.

V. Căpâlneanu, I. Sabău, V. Achim, *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională. Documente 1848-1918*, DGAS, București, 1981.

II. LUCRĂRI GENERALE ȘI SPECIALE

- Bărbulescu, Gheorghe, *120 de ani de credit pentru agricultura românească 1873-1993*, București, 1993.
- Ciubotă, Viorel, *Cooperarea și sistemul bancar românesc în județul Satu Mare la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea*, în “Satu Mare. Studii și Comunicări”, nr. XIII, Satu Mare, 1996.
- Chiriac, Aurel, *Instituții bancare beiușene în perioada interbelică*, în A.U.D.O., nr. 2, 1992.
- Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919-1939*, Culegere de studii coord. de Vasile Pușcaș și Vasile Vesa, București, 1988.
- Din istoria Transilvaniei*, vol.II, Ed. Academiei, București, 1961.
- Doboși, Alexandru, *Din istoria Sătmăruului*, Satu Mare, 1937.
- Drecin, Mihai, *Banca Albina din Sibiu*, Cluj, 1982.
- Dulgău, Bujor, *Sigiliile instituțiilor sătmărene*, Satu Mare, 1997.
- Georgescu, Vlad, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, București, 1992.
- Gheorghiu I. Horia, *Satu Mare. Oameni și fapte*, Satu Mare, 1935.
- Grad, Cornel, *Situația populației românești din nord-vestul Transilvaniei (1940-1944)*, în Acta Musei Porolissensis, seria Istorie-Etnografie, nr. XXXIV, 2012, p. 267-288.
- Istorie economică*, coord. Nicolae Marcu, București, 1979.
- În serviciul patriei*, Prefectura Satu Mare, 1937.
- Mica, Ovidiu, *Camera de comerț și industrie Satu Mare. O istorie în acte și fapte*, Satu Mare, 1998.
- Morărașu, Marcel Gh., *Istoria economică a României de la cucerirea Independenței de stat până la înlăturarea Monarhiei*, Iași, 1992.
- Păun, Nicolae, *Contribuții ale domeniului economic al statului la dezvoltarea României în perioada dintre cele două războaie mondiale (1919-1939)*, în “Studia Oecon”, 1992, 37, nr. 1-2.
- Idem, *Istoria economică a României*, U.B.B. Cluj Napoca, Facultatea de Științe Economice, 1989.
- Idem, *Veniturile bugetare guvernamentale ale României în perioada interbelică*, în “A.I.I.C.”, 1990-1991, nr. 30.
- Idem, *Stat și economie. România în perioada dintre cele două războaie mondiale 1919-1939*, Cluj, 1992.
- Porumbăcean, Claudiu, Dulgău Bujor, *Oameni din Sătmăr*, Satu Mare, 2000.
- Porumbăcean, Claudiu, Câmpean Viorel, *Caietele liberale sătmărene I. Emil Tișcă (1881-1965)*, Cluj Napoca, Satu Mare, 2013.
- Porumbăcean, Claudiu, *Figuri ilustre sătmărene I. Mihai Popovici (1879-1953)*, în “Satu Mare. Studii și Comunicări”, nr.13, Satu Mare, 1996, p. 163-168.
- Idem, *Figuri ilustre sătmărene II. Dr. Titu Demian (1896-1958)*, în “Satu Mare. Studii și Comunicări”, nr. 13, Satu Mare, 1996, p. 215-218.
- Radosav, Doru, *Satu Mare. Ghid de oraș*, București, 1984.
- Radosav, Doru, Savinescu Vasile, *Satu Mare. Monografie*, București, 1980.
- Saizu, Ioan, *Modernizarea economiei contemporane*, București, 1991.
- Scurtu, Ioan, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, București, 1996.
- Sima, Ioan, *Băncile românești din Transilvania (1919-1920, 1921, 1927)*, în “C.T.C.”, 1992, nr. 9-10.
- Știrban, Marcel, Vesa Vasile, Păun Nicolae, Pușcaș Vasile, *Istoria contemporană a României. Texte social-economice și politice (1918-1925). Caiet de seminar*, U.B.B. Cluj, Facultatea de Istorie-Filosofie.
- Tankoczi, Gyula, *Satu Mare. Város Képes Tükre (Oglinda orașului Satu Mare)*, Satu Mare, f. a.